

דף קמ

לא אמרה תורה שלח לתקלה' – ע' לעיל קטו.

ר'בא אמר: למעוטי שלא לזווג לה אחרת קודם שלוחיה' – ומשמע כן מטהרות – שכשרות לשחיטה ולאכילה, יצאה זו שכבר טעונה שילוח ואי אפשר לשחטה כעת. (עפ"י שער המלך – סוף הל' טומאת צרעת)

(ע"ב) 'ביצים מזורות מהו, שני סדרי ביצים זו על גב זו מהו' – אעפ"י שמין במינו אינו חוצץ, נראה שכאן שונה לפי שנאמר 'ע' ל' ולא 'על' דמעל'. וכיוצא בזה מצינו ביבמות (קב-קג) לענין חליצה, ובעוד מקומות – ע' במובא במנחות צח. וזה ששם פסול בודאי וכאן הסתפקו, יתכן כיון שיארע כן לעתים, שיש שם דבר החוצץ. ולכן הסתפקו אפילו במטלית שאינו מינו, ומדוע לא תהוץ? – אלא שמא משום שאולי נחשב דרך דגירה. והסתפקו ערוכים ב'אם תמצוי לומר', (כן פרש בתורא"ש), שהמטלית היא אינה מינה והכנפים – מינה, וכנפים פחות מצויות מביצים זו ע"ג זו.

'שני סדרי ביצים זו על גב זו מהו' – רש"י ותוס' פרשו שהשאלה היא אם מותר ליטול את הביצים התחתונות, כיון שהאם אינה רובצת עליהן, שהעליונות מהוות חציצה, אם לאו. אבל הביצים העליונות – ודאי אסור ליטלן, שהרי האם עליהן.

[וזה מוסכם על הכל, שאסור ליטול הבנים כל עוד האם רובצת עליהם – ומקור הדבר להלן (קמא):] 'אמר רב יהודה אמר רב: אסור לזכות בביצים שהאם רובצת עליהן, שנאמר שלח תשלח את האם והדר הבנים תקח לך'.

וכתבו אחרונים (הות יאיר סז; דבר אברהם ח"ב ח ענף ט אות כ, ועוד), שמדבריהם יש לשמוע שאם לא רצה ליטול הבנים, אינו מצווה לשלח האם, כי אם ננקוט שמחוייב לשלח האם בכל אופן, מה מקום יש לספק זה, הלא בכל מקרה מחוייב בשילוח האם, שהרי היא רובצת על הביצים העליונות. (ובערוה"ש (רצב) כתב שאין ראייה מדבריהם. וסתם ולא פרש).

אכן, הרמב"ן והרשב"א נטו מפרוש רש"י ותוס', ופרשו שמדובר שהביצים העליונות הן של עוף טמא או של מין אחר, שהוא פטור עליהן, ואינו חייב אלא בשביל התחתונות. ומפירוש זה הוכיח החות-יאיר שנקטו שמצות שילוח קיימת בכל אופן, גם אם אינו רוצה בבנים, ולכן מאנו לפרש כרש"י ותוס' והוצרכו לפרש שהביצים העליונות אינן מחייבות שילוח. וכן נקט החו"י להלכה. (כמובא לעיל קלט, ע"ש. וע"ש בחדושי הנצי"ב שגם הוא תלה שאלה זו במחלוקת הראשונים, אולם בדרך שונה מהחו"י).

ואולם החזון-איש (קעה, ב) חולק, וכתב שזה שמאנו הראשונים בפרש"י, כי היה משמע להם שהשאלה היא כלפי האם, אם מותר ליטלה אם לאו. ועל כן הוצרכו לפרש שהעליונות הן ביצי פטור.

(א). יש לסייע פירוש החו"א, שהרי הר"ן עצמו בחידושו לעיל (קלט). כתב כדבר פשוט שאין מצות שילוח אלא אם רוצה בבנים. ואילו כאן הביא דברי הרמב"ן והרשב"א ולא העיר כלום. וע"ע כמובא ביוסף דעת קדושין לד.

ב. אם נטל את האם, גם אם אינו חפץ לקחתה לעצמו, וגם אינו רוצה בבנים – חייב לשלחה. כן משמע בגמרא לעיל קלט. 'אלא דאגבהא לאם ואקדשה והדרה, מעיקרא איחייב ליה בשילוח מקמי דאקדשה', ופרש הרמב"ן שמדובר שאינו רוצה ליטלה ולא את הבנים. ואף בלא דברי הרמב"ן יש להוכיח מיניה וביה, כי אם נאמר שכאשר אינו חפץ בבנים ואינו רוצה ליטול את האם לעצמו, אינו מחוייב בשילוח, מה מקשה, הלא יכול להעמיד באופן זה שהגביהה והקדישה ולא נתחייב בשילוח מעיקרא – אלא משמע שבכל אופן כשנטל האם מתחייב לשלחה).

'היתה יושבת בין שני רובדי אילן, רואים כל שאם תשמט נופלת עליהם – חייב לשלח' – ופשוט שאינו דומה למטלית או כנפים המפסיקים בין האם לבנים – משום שאויר אינו חוצץ. (עפ"י שו"ת אגרות משה יו"ד ח"א ע).

ואף למש"כ לעיל שהחסרון בביצים הסדורות זו ע"ג זו משום שאינו 'על', ולא דוקא מדין חציצה, מ"מ גרע מאויר, שאויר הדבר נחשב כדבר עצמו, כמו שמצאנו לענין אויר כלי שסופו לנוח (בזבחים כה), ואף כאן כאויר קן שסופו לנוח הוא. וכן אויר מזבח כמזבח (ע"ש פז, וע"ש בתוס' שיש חילוק אם הדבר באויר-מזבח החשוף או נתון בכלי ממעל למזבח). וצריך עיון ממה שנסתפקו (בזבחים יט) בנכנסה רוח בבגדו של הכהן, שאין הבגד 'על בשרו'. וע' במצוין (שם).

דף קמא

'אמר הריני נוטל את האם ומשלח את הבנים – חייב, שנאמר שלח תשלח את האם' – החכם-צבי (פג) כתב שהנוטל את האם לא עבר על 'לאו', כי האזהרה נאמרה רק על לקיחת האם על הבנים, כלומר עם הבנים. וכן מדויק לכאורה מלשון משנתנו, שהנוטל את האם בלבד עובר ב'שלח תשלח', ולא אמרו ב'לא תקח'.

ואולם כבר הביאו האחרונים שממשמעות דברי הראשונים (לעיל קלט, וכן מרש"י בפירוש התורה שפרש 'על הבנים' – בעודה על בניה. וכן מלשון החינוך) משמע, שהלאו קיים הן אם נוטל האם עם הבנים הן אם נוטל האם בלבד. וכן כתבו להוכיח מהמשך הסוגיא. ע' בכל זה: יראים שפז, ובתועפות ראם שם; מנחת חינוך תקמה; דבר אברהם ח"ב סי' ח ענף ט; עלה יונה, עמ' רט ואילך).

'אמר ליה ההוא מרבנן לרבא: ואימא שלח חדא זימנא, תשלח תרי זימנין? אמר ליה: שלח – אפילו מאה פעמים' – נראה שהמקשה והמתרץ נחלקו בהבנת מהות מצות שילוח; המקשה הבין שמצות שילוח כמצות נטילת לולב, שהאדם מצווה לעשות מעשה שילוח חד פעמי ותו לא. ואם האם חוזרת, הוא מצווה לעשות המעשה פעם שנית, כיון שאמרה תורה 'שלח תשלח'. (וצריך גילוי ולימוד לחייבו שוב בכל פעם ופעם).

ותירץ רבא: לא כי, מצות שילוח הריהי כדוגמת מצות ציצית, וכל זמן שאינה משולחת הרי זה עובר ב'עשה' גם אם עשה כבר מעשה שילוח, ולכן ב'שלח' לבד משמע אפילו מאה פעמים, עד שתהא הצפור משולחת. (עפ"י עלה יונה עמ' ריא. וע"ש בכללות הענין).

'לא צריכא דעבר ושקלה לאם, דלאו עבריה, עשה הוא דאיכא, ליתי עשה ולידחי עשה, קמ"ל. הניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו, אלא למאן דתני בטלו ולא בטלו כמה דלא שחטה לא עבריה ללאו?' – רש"י (כאן, ודלא כמש"כ במכות טו וע"ש בתוס') מפרש למאן דתני 'קיימו ולא קיימו', כל שלא קיים העשה תוך כדי דיבור להתראת הלאו – לוקה, והרי כבר עבר על הלאו אם לא קיים העשה לאלתר. ואולם שיטת הרמב"ם שאפילו אם יקיים העשה לאחר זמן – אינו לוקה. ולפי זה קשה מדוע נוח למאן דאמר 'קיימו ולא קיימו', הרי לא עבר עדיין על הלאו בהחלט, שהרי יכול עוד לקיים העשה ולהפטר? וצריך לומר, כיון שאם לא יקיים העשה נמצא עובר על הלאו למפרע (למאן דתני קיימו ולא קיימו), הרי שכבר עבר על הלאו, ומה שיש בידו לתקנו עדיין ואינו מתקן, אינו נחשב 'איסור לאו'. (עפ"י להם משנה – שחיטה יג, יט; קובץ ענינים.

וע"ע: שו"ת משיב דבר ח"ד סח).